

Біля витоків економічної освіти в Харківському політехнічному

[Підготували професор С. Архієреєв, доценти Т. Рябова, Н. Волоснікова.]

#9-10 от 28.05.2015

Історія НТУ «ХПІ» зберегла дані про те, що викладання курсу політичної економії, як першої соціально-економічної дисципліни у нашому вузі, почалося понад сто років тому. «Въ институте преподаются: химическая технология, металлургия, политическая экономия и статистика, бухгалтерия...» – відзначається в Статуті ХТІ (1885 р.). Директор ХТІ В. Л. Кирпичов писав: «Знаніе основаній политической экономіи очень важно если не для всехъ питомцевъ Института, то для многихъ изъ нихъ, на долю которыхъ придется более широкая деятельность, ...знакомство съ общими законами, управляющими производствомъ, распределениемъ богатствъ страны и другими положеніями ученія о народномъ богатстве». Курс політичної економії з 1897 року почав викладати професор політичної економії та статистики Харківського університету В. Ф. Левитський, який працював в ХТІ за наймом. З 1907 року цю дисципліну читав його учень, приват-доцент, потім професор університету О. М. Анциферов. Він очолював розробку законопроектів у рамках кооперативного руху. Після еміграції у 1920 р. викладав у Празькому і Паризькому університетах. За наукову та громадську роботу цей економіст, теоретик і практик кооперативного руху зі світовим ім'ям, юрист, педагог, громадський діяч, автор багатьох монографій, курсів лекцій та підручників був у 1942 р. удостоєний премії Паризької Академії Наук.

У 20-ті роки економічна думка активно розвивалася, вчені-економісти дореволюційної школи спиралися на концепції політекономічних шкіл Заходу, а деякі з них виступали проти націоналізації підприємств у виробництві та колективізму в землеробстві. Вони бачили можливості широкого використання всіх форм власності, розвитку ринкових відносин та державного регулювання економіки. Серед них був і професор В. Ф. Левитський, якого у 1925 році було обрано академіком Всеукраїнської академії наук.

Але поступово під впливом ідеологізації формувалася наукова школа, яка виступала за злам існуючих інститутів та економічних відносин, і у 30-ті роки ця школа стала офіційною. У 1929 р., коли ХТІ був реорганізований, у новостворених інститутах (ХММІ, ХХТІ, ХЕТІ) почалася

боротьба з «шкідництвом на науковому фронті». Точки зору, що не співпадали з офіційними, були визнані «ворожими», і викладачі політекономії відчували на собі ті методи наклепів та доносів, якими велася ця боротьба. Так, професор М. С. Волобуєв-Артемов, що у 1930–33 рр. завідував кафедрою політичної економії ХММІ, за патріотичну, сміливу і науково принципову публікацію, яка обґрунтовувала необхідність економічної самостійності України як «історично оформленого народногосподарського організму», був у 1934 р. репресований (реабілітований у 1957 р.).

У цей складний період з 1934 по 1941 рік кафедру політичної економії ХММІ очолив О. М. Румянцев, який викладав цю дисципліну в Харківському університеті. І коли у 1949/1950 навчальному році у відновленому ХПІ була створена кафедра політичної економії, то її завідувачем став саме професор О. М. Румянцев. У 1950 р. він був призначений директором Інституту економіки Академії наук УРСР і керівником Відділення суспільних наук республіканської Академії наук. З 1966 р. – академік, а у 1967–1971 рр. – віце-президент АН СРСР. У 1968 р. він очолив Інститут конкретних соціальних досліджень, але за «ліберальність» (відхід від марксистсько-ленінської догматики в суспільних науках, курс на розгортання конкретних економічних, соціологічних, політологічних, прогностичних досліджень) у 1972 р. науковий центр був реорганізований, а А. М. Румянцев позбувся поста директора. Сучасники говорили про нього як про інтелігентного прихильника правового соціалізму.

У подальшому завідувачами кафедри політичної економії були доцент Й. В. Фолішевський, професор О. А. Євдокимов, з 1967 р. – доцент П. Г. Федченко, а з 1978 р. – професор П. Х. Кучерявенко, який з 1989 р. також був директором Інституту кафедр соціально-гуманітарних наук. Під їх керівництвом колектив викладачів кафедри вніс гідний вклад в економічну освіту й гуманітарне виховання молодих фахівців. Наукова праця кафедри будувалася відповідно до потреб розвитку народного господарства країни, і наукова тематика була присвячена розробці проблем стимулювання підвищення продуктивності праці, вдосконалювання господарського механізму.

Після отримання статусу державного політехнічного університету колектив кафедри (що була перейменована на кафедру загальної економічної теорії та увійшла до складу створеного у 1995 р. економічного факультету), очолюваної завідувачем професором М. М. Гуревичовим, творчо освоїв викладання теорії ринкової економіки, досліджував становлення економічної системи ринкового типу, аналізуючи економічні процеси, як загальні для України, так і специфічні для Харківського регіону. На сьогодні центр наукових та викладацьких інтересів М. М. Гуревичова перемістився на економіку знань, як більш високий рівень дії економічних законів. Він є професором кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами, де викладає спецкурси для фахівців з адміністративного менеджменту та готує видання «Основи менеджменту ХХІ сторіччя». З 2002 року кафедру загальної економічної теорії ХПІ, якому на той час було надано статус Національного технічного університету, очолює доктор економічних наук, професор С. І. Архієреєв. Під його керівництвом в університеті в рамках відродженої традиції інституціональних досліджень, започаткованої ще першим викладачем дисципліни у ХТІ В.

Ф. Левитським, сформована наукова школа з теорії трансакційних витрат, що визнана в Україні та за її межами. Дослідження теоретичних питань в ній поєднується з аналізом трансакційного сектору економіки України та трансакційних процесів промислових підприємств. Продовжується робота з удосконалення викладання широкого кола дисциплін згідно з новими поколіннями навчальних планів ХПІ, ведеться підготовка кадрів вищої кваліфікації.

Колектив кафедри, що має майже 120-річний досвід викладання політичної економії, поряд з продовженням цієї традиції, в останні роки освоїв викладання на сучасному методичному рівні 18 економічних дисциплін. Викладачі кафедри здійснюють викладання блоку фундаментальних економічних дисциплін, які формують економічний світогляд сучасних студентів та закладають основи вивчення конкретних економічних дисциплін. Методичну роботу очолює заступник зав. кафедри доцент Н. Б. Решетняк.

Нині, через 65 років після відновлення кафедри у складі ХПІ, та 85 років існування, на кафедрі працюють 17 викладачів, з яких 1 доктор економічних наук, професор, 9 кандидатів економічних наук, доцентів, 2 старших викладачі, 4 асистенти.

Завдяки продуманій кадровій політиці декана економічного факультету професора П. Г. Перерви колектив рівномірно поєднує у своєму складі фахівців з базовою університетською освітою та кращих випускників ХПІ. Підготовка кадрів вищої кваліфікації розпочалася ще в 1962 році, за 50 років було підготовлено 4 доктори наук, 5 професорів, понад 60 кандидатів наук, доцентів і 15 з них очолювали кафедри в інших вузах міста. Останній захист дисертації відбувся минулого місяця.

Професорсько-викладацький склад кафедри успішно поєднує навчально-методичну роботу з науковими дослідженнями. В межах кафедральної комплексної теми «Інституційні фактори розвитку економіки України» викладачі кафедри здійснюють наукові дослідження з актуальних економічних питань сучасності.

Кафедра загальної економічної теорії традиційно виконує велику організаційну роботу у проведенні щорічних наукових конференцій НТУ «ХПІ»: Міжнародної науково-практичної конференції «Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості в долі людської цивілізації» (секція «Соціальна відповідальність бізнесу і сучасна цивілізація»); Міжнародної науково-теоретичної конференції студентів і аспірантів «Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес» (секція «Сучасні проблеми економічного розвитку України в умовах глобалізації»); Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум» (секція «Економічні дослідження системи державного регулювання виробничо-підприємницької діяльності»).

На кафедрі підтримуються традиції активної міжнародної співпраці, за яку довгий час відповідала доцент Т. В. Рябова. Викладачі неодноразово проходили стажування за кордоном, ефективно впроваджують інноваційні освітні технології у навчальний процес. Наукові надбання колективу кафедри, які систематично презентуються у зарубіжних та вітчизняних фахових виданнях, відображають найактуальніші питання сучасної економічної теорії. За останні роки за участю викладачів кафедри було проведено 8 наукових досліджень у рамках міжнародних проектів TEMPUS та INTAS, підготовлено та видано

понад 25 навчальних посібників, 35 навчально-методичних посібників, понад 30 монографій.
Головними своїми завданнями викладачі й співробітники кафедри вважають